

Nồng cay hương quế

Nâng cành quế héo trên tay

Càng thương quế ngọt quế cay cùng người

(Tổ Hữu)

Những hàng cau cao vút, đứng giăng hàng thẳng tắp trước ngõ; những nọc tiêu xanh mượt, tán lá xây tròn quanh choái từ gốc đến ngọn; và cơ man quế, chè, cùng các loại cây ăn quả mọc xen kẽ với nhau để làm nên những khu vườn bậc thang tuyệt đẹp là hình ảnh thân thương, quen thuộc thuở trước của miền quê Tiên Phước - một vùng trung du nằm về phía Tây đất Quảng. Năm tháng đi qua. Bèo trôi nước chảy. Vật đổi sao dời. Thời cuộc đổi thay. Và cây chè, cây cau không còn được bà con nông dân “ân sủng” như xưa nữa! Đơn giản là vì nó ít có giá trị kinh tế. Ngược lại, cây quế dấu trải qua bao dâu bể thẳng trầm vẫn giữ được ngôi cao! Nó luôn là loại cây trồng chủ lực ở các vườn nhà, vườn đồi... Trò chuyện với tôi, các bậc cao niên cho biết, cây quế Tiên Phước vốn được các thương gia nước ngoài ưa chuộng ngay từ thời Thương cảng Faifo (1) vừa mới manh nha hình thành!

Chung quanh cây quế Tiên Phước - một loại cây đặc sản có giá trị kinh tế rất cao của miền quê nhấp nhô đồi núi, lắm suối nhiều khe, cũng có lắm vấn đề để nói! Bởi nó gắn chặt với cuộc sống của bà con nông dân. Họ giàu to cũng là nhờ quế! Mà họ khổn khổ cũng là vì... quế! Có lẽ, chưa bao giờ ở Tiên Phước cây quế được bà con nông dân trồng phân tán với diện tích rất lớn như mấy chục năm nay. Và có lẽ, cũng chưa bao giờ họ lại lao đao cùng cây quế như thời gian gần đây...

Tôi vẫn còn nhớ, hồi ấy, nền kinh tế thị trường vừa mới được thực thi đồng bộ trên phạm vi cả nước. Việc xuất khẩu hàng hoá sang Đông Âu và các nước khác trong khu vực Đông Nam á để lấy ngoại tệ đem về xây dựng quê hương là chủ trương của nhiều tỉnh, thành. Và sản phẩm quế là thế mạnh của Quảng Nam - Đà Nẵng. Mặt hàng nông sản này rất được các bạn hàng ưa chuộng. Cung không đủ cầu. Nghe đâu, từ tinh dầu quế người ta bào chế ra những dược liệu quý hiếm, những hương liệu đặc biệt... Giá mua bán quế cao ngất... tận trời! Quế có giá. Và bà con nông dân Tiên Phước đổ xô vô trồng quế. Nhà nhà trồng quế. Người người trồng quế. Đương nhiên, nguồn quế giống địa phương không đáp ứng nổi nhu cầu quá lớn của bà con nông dân. Thế rồi, chẳng biết ai đó đã có “sáng kiến” vượt đèo Hải Vân ra Thanh Hoá rồi lên tận Yên Bái mua hạt quế giống đàng ngoài đem về gieo ươm tại chỗ để bán cho dân trồng. “Sáng kiến” ấy, chẳng mấy chốc lan rộng ra các huyện trung du miền núi của tỉnh như Trà My, Hiệp Đức, Phước Sơn, Hiên, Giăng...

Bước sang đầu thập kỷ 90 của thế kỷ XX, nhiều người đi tiên phong trong việc trồng quế khắp vườn nhà, vườn đồi mới lờ mờ nhận ra cây quế Bắc - tên gọi chung của các giống quế có xuất xứ đàng ngoài, có những đặc điểm khác với cây quế giống địa phương. Lá thon dài và bóng. Cây lên sông óng và rất chóng phát triển. Nghi ngờ, họ lột thử một vài cây quế Bắc xem sao? Vỏ mỏng dính như vỏ bời lồi. Chỉ có vị

hôi nồng, không có vị thơm nồng như giống quế địa phương. Và hàm lượng tinh dầu thấp đến độ “không tin được dù đó là sự thật”! Chặt sạch vườn quế Bắc lõ trổng theo phong trào, cậu em tôi bảo: “Bao nhiêu mồ hôi công sức cùng vốn liếng tiền nong bấy lâu nay dồn cho cây quế Bắc coi như... mất trắng! “Đau” lắm chứ! Nhưng có “đau” cũng phải nghiền răng phá bỏ để làm lại từ đầu! Nếu cứ tiếc, chữa lại, thì rồi xôi hỏng bỏng không...”.

Cái giá phải trả cho “sáng kiến” của ai đó thật là quá đắt: hàng ngàn nông dân Tiên Phước sau hơn hai mươi năm cần cù lao động một nắng hai sương, lập vườn rừng vườn đồi trồng quế, những tưởng sẽ sung sướng vì giàu to, nào ngờ nghèo khó vẫn hoàn nghèo khó! Nhưng, cuối cùng rồi “tội nợ” do cây quế Bắc gây ra cũng đã được khắc phục dần bằng cách đưa cây quế giống địa phương vào trồng thay thế với quy mô đại trà. Và lần này, “trời hại” bà con nông dân Tiên Phước: Không hiểu do đâu dịch sâu đo hại quế xuất hiện... Tôi vẫn còn nhớ, đó là mùa đông năm 2002. Thoạt tiên, dịch sâu đo hại quế bùng phát ở hai xã Tiên Ngọc và Tiên Châu. Cụ thể là tại khu vườn đồi của ông Phạm Thìn và ông Trần Vĩnh. Sau đấy nó nhanh chóng lây lan khắp các vùng phụ cận. Tấn công các vườn quế xác xơ cục bộ ở một số nơi trong thời gian ngắn, dịch sâu đo tự co cụm lại và biến mất. Thật hú hồn! May mà... Bà con nông dân Tiên Phước chưa kịp thở phào vì đã tai qua nạn khỏi thì bất ngờ dịch sâu đo lại xuất hiện đồng loạt ở 12/15 xã, thị trấn của huyện vào cuối tháng giêng năm sau. Cán bộ bảo vệ thực vật chia nhau toả đi cơ sở. ở đâu có dịch sâu đo hại quế, ở đó có họ. Chỉ tiếc là, tất cả đều thúc thủ bó tay! Bởi họ không tìm ra nguyên nhân cũng như giải pháp khả dĩ để ngăn chặn dịch sâu đo hại quế tràn lan!

Từ cục bộ, loài côn trùng nhuyển thể lây lan phát tán khắp nơi và tàn phá không biết bao nhiêu vườn quế ở các địa phương trong huyện. Chẳng có biện pháp nào ngăn chặn hữu hiệu nên nhiều hộ nông dân ở xã Tiên Châu đã phải bán đồ bán tháo vườn quế nhà mình với giá rẻ như... cho!

Bước sang mùa hạ. Những cơn giông kèm theo sấm chớp ùng oàng rạch ngang rạch dọc trên bầu trời miền Tây Đất Quảng đã làm nên điều kỳ diệu: Tiêu diệt hết loài côn trùng thân mềm hại quế mà con người bất lực buông xuôi! Và đến cuối mùa hạ dịch sâu đo hoàn toàn chấm dứt. Những vườn quế bạt ngàn ở các xóm mạc chưa bị tàn phá nặng nề lại bắt đầu đâm chồi nảy lộc từ những cành nhánh khẳng khiu. Bà con nông dân Tiên Phước mừng vui khôn tả... Và nhiều người nghĩ, “sự bất quá tam”, sau hai bận lận đận đến mức “lên bờ xuống ruộng”, cây quế sẽ vững vàng chiếm giữ ngôi cao! Tôi cũng tin như thế...

Ai dè năm Giáp Thân 2004 này, bà con nông dân Tiên Phước nói riêng, Đất Quảng nói chung, lại gặp đại nạn lần thứ ba: Sản phẩm quế tã toi rớt giá thảm hại! Mùa quế tiên(2) các thương nhân chỉ tìm mua quế chi, còn quế thanh họ cứ lắc đầu quày quẩy. Nếu trước đây một cân quế thanh tươi loại 1 có giá từ 120-150 ngàn đồng thì bây giờ chỉ còn 60-70 ngàn đồng, song cũng chẳng có ai mua! Chị Lê Thị Kiều ở

thôn Hữu Lâm 1, thị trấn Tiên Kỳ, dẫn tôi ra vườn quế và nói: “Vừa rồi gia đình tôi bán sáu cây quế trồng trên hai mươi năm, to cao như cây cột cái nhà rường, mà chỉ được có bốn triệu đồng. Bình thường, với số tiền ấy, chỉ bán hai cây là thừa!”. Tôi nghĩ, có thể mùa quế tiên sản phẩm quế chưa được giá bằng mùa quế hậu (3). Nhưng đến mùa quế hậu, giá sản phẩm quế chẳng những không nhích lên chút nào, mà còn hạ thấp đến độ bi đát hơn. Ông Nguyễn Công Chính ở thôn Bình An, thị trấn Tiên Kỳ, cay đắng nói với tôi: “Từ bao đời nay, quế là cây trồng có giá trị kinh tế cao, được bà con nông dân chọn làm cây trồng chủ lực. Phải mất mười mấy năm chăm sóc thường xuyên, cây quế mới lên xanh và đến kỳ khai thác. Vậy mà bây giờ, một cây quế lớn ba gang tay giá chỉ bằng một cây gỗ tạp xẻ ván bao bì! “Đắt quế, ế củi”, lời cổ nhân nói quả không sai!”. Tôi được biết, hiện tại huyện Tiên Phước có khoảng ba triệu cây quế, trong đó có gần một triệu cây đến kỳ khai thác. Với giá cả quá bèo như thế, nhiều hộ nông dân sống bằng nghề làm vườn, nguồn thu nhập chủ yếu từ kinh tế vườn, đâm lao đao xính rính...

Tình cờ gặp gỡ một số người quen thuộc giới làm ăn, tôi được họ cho biết vì sao sản phẩm quế rớt giá tệ hại như vậy. Và họ giới thiệu hai doanh nhân ở Quảng Nam chuyên kinh doanh buôn bán sản phẩm quế để tôi tìm hiểu. Đó là anh Nguyễn Văn Quân và ông Trần Xuân Sanh cùng ở thị xã Tam Kỳ. Anh Quân hiện là chủ một cơ sở chế biến quế chi thành quế lát bán vào thành phố Hồ Chí Minh và xuất sang Đài Loan, Hồng Kông. Còn ông Sanh là giám đốc Công ty trách nhiệm hữu hạn thương mại Trà My chuyên kinh doanh mặt hàng quế thanh quế thảo. Loanh quanh trong xóm lao động hồi lâu tôi mới tìm đúng địa chỉ cần tìm. Biết mục đích của tôi, anh Quân hồ hởi tiếp chuyện. Anh bảo, trước đây tôi thấy quế chi quế chà các nhà vườn ở Tiên Phước, Trà My... chỉ bán cho người ta xay thành bột làm hương, hoặc... vứt bỏ, phí quá! Nếu tận dụng nó để làm ra sản phẩm gì đó sẽ có ích hơn! Nhưng sản phẩm gì? Và tôi chợt nghĩ, trong thuốc bắc có vị quế chi xắt lát, thế thì tại sao mình không biến những thứ tưởng chừng bỏ đi ấy thành sản phẩm dược liệu để bán cho người Hoa ở Chợ Lớn? ý tưởng đó nung nấu trong tôi. Rồi cách đây mấy năm, tôi lặn lội vào thành phố mang tên Bác, đến khu vực Chợ Lớn tìm hiểu xem người Hoa mua dụng cụ xắt lát quế chi ở đâu, cấu tạo máy móc thế nào; đồng thời chào mời sản phẩm tương lai của mình. Mọi chuyện suôn sẻ. Máy xắt lát quế chi của họ nhập từ Đài Loan, sản phẩm làm ra không đẹp, lại khá đắt tiền. Tham quan, nghiên cứu kỹ càng, về nhà, tôi mày mò tự chế. Không ngờ máy xắt lát quế chi do tôi chế tạo giá cả rẻ hơn phân nửa, sản phẩm làm ra đẹp hơn, có chất lượng hơn. Những lô hàng đầu tiên bán cho người Hoa ở Chợ Lớn được họ đánh giá cao và chủ động đặt quan hệ làm ăn lâu dài...

Tôi lái cuộc hàn huyên chuyển sang đề tài cây quế bị “thất sủng”. Anh Quân cho biết: “ở Việt Nam, cây quế Bắc nói chung, cây quế Yên Bái nói riêng, phẩm chất không bằng cây quế Quảng Nam mình. Nhưng họ xuất khẩu được là vì khách hàng cần bao nhiêu họ đáp ứng đủ bấy nhiêu. Còn ta chưa làm được điều đó, do vậy, không xuất khẩu được

nên “đầu ra” bị tắc nghẽn! Hậu quả là sản phẩm quế rớt giá và người nông dân khốn đốn lao đao...”. Để có câu trả lời cho câu hỏi “Vì sao...”, tôi tìm gặp doanh nhân thứ hai là ông Sanh. Rất thẳng thắn, ông trao đổi với tôi về những khó khăn trong việc tiêu thụ sản phẩm quế hiện nay. Đây là ngành thương nghiệp do Nhà nước quản lý đã bỏ ngỏ mặt hàng dược liệu này. Chỉ có một vài doanh nghiệp tư nhân đảm nhận công việc đòi hỏi vốn đầu tư tiền tỷ trở lên. Những doanh nghiệp tư nhân ở một tỉnh nghèo như tỉnh Quảng Nam, làm gì có đủ khả năng bao tiêu sản phẩm quế cho bà con nông dân? Vay vốn ngân hàng ư? Ai đứng ra bảo lãnh cho anh vay một khoản tiền khổng lồ? Thế chấp ư? Lấy gì mà thế chấp? Toàn bộ cơ ngơi tài sản của một doanh nghiệp tư nhân làm ăn theo kiểu cò con như bọn tôi, nếu định giá, khá lắm được chừng bốn, năm trăm triệu là cùng! Trong khi đó, muốn có vốn bao tiêu sản phẩm quế ở tám huyện trung du và miền núi của tỉnh, ít ra cũng phải có trong tay vài ba trăm tỉ đồng... Cơ chế không cho phép nên bọn tôi hoàn toàn “lực bất tòng tâm”! “Một sự bế tắc không có cách nào tháo gỡ khắc phục?”. Tôi hỏi. Ông Sanh nói ngay: “Sao lại không? Nếu Nhà nước có cơ chế thoáng hơn trong việc vay vốn ngân hàng, hoặc ngành thương nghiệp do Nhà nước quản lý liên doanh liên kết với các doanh nghiệp tư nhân...”.

Đó là vấn đề nan giải. Bởi nó liên quan đến các cấp các ngành, không thể nào một sớm một chiều mà giải quyết xong! Tôi biết vậy. Và tôi thấy băn khoăn lo lắng cho bao người nông dân sống bằng nghề làm vườn trồng quế. Nguồn thu nhập chủ yếu của họ là quế. Nhưng sản phẩm quế đang ế ẩm. Giá một cây quế ba gang tay hiện nay chỉ ngang bằng với một cây gỗ tạp xẻ ván bao bì, không hơn! Bất chợt tôi nhớ lại những chuyến đi thực tế, lội vào những vườn quế ở làng Tú An, Nà Cá, Thanh Bôi... nơi có nhiều hộ nông dân cần rằng lột bán trước mùa quế hậu để lấy tiền mua sắm sách vở, áo quần cho con cái đến trường học tập trong năm học mới. Và tôi cảm nhận trong cái vị nồng cay của quế, còn có cả cái vị mặn mòi của mồ hôi và nước mắt...

Cuối thu 2004

(1) Faifo: Tên gọi đô thị cổ Hội An thời xa xưa.

(2) Mùa quế tiên: Mùa lột vỏ quế đầu tiên trong năm, từ tháng Hai đến tháng Sáu âm lịch.

(3) Mùa quế hậu: Mùa lột vỏ quế thứ hai trong năm, từ tháng Tám đến tháng Chạp âm lịch.

(Báo Văn nghệ Trẻ)